

UOT 37.1

Aygün Rəhim qızı Qafarova
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Xəzər Universiteti
<https://orcid.org/0009-0004-1260-129X>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).136-139](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).136-139)

ETHNOPEDAQOJİ MATERIALLAR TƏLƏBƏLƏRİN MÜSTƏQİL AİLƏ HƏYATINA VƏ ÖVLAD TƏRBİYƏSİNƏ HAZIRLANMALARİ VASİTƏSİ KİMİ

Айгюн Рагим кызы Гафарова
докторант по программе доктора философии
Университет Хазар

ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ КАК СРЕДСТВО ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ И ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ

Aygun Rahim Gafarova
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Khazar University

ETHNOPEDAGOGICAL MATERIALS AS A MEANS OF PREPARING STUDENTS FOR INDEPENDENT FAMILY LIFE AND RAISING CHILDREN

Xülasə. Ölkəmizdə uğurlu nikahlar, xoşbəxt ailələr minlərlədir. Lakin son dövrlərdə ailə ixtilaflarının, uğursuz ailələrin, boşanmaların da sayı artıb. Bəzi gənclər nikaha laqeyd yanaşır, ailədə kiçik bir problem baş qaldıranda buna dözmür. Ailələrin möhkəm olmasını gənclərin valideynlər də, cəmiyyət də istəyir.

Məqalədə etnopedaqoji materiallar tələbələrin müstəqil ailə həyatına və övlad tərbiyəsinə hazırlanmasının vasitəsi kimi nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: *etnopedaqoji materiallar, ailə həyatı, müstəqil ailə həyatı, uğurlu nikah, uğursuz nikah, ailə həyatına hazırlıq, uşaqların tərbiyəsi*

Аннотация. В нашей стране тысячи успешных браков и счастливых семей. Однако в последнее время увеличилось количество семейных конфликтов, неудавшихся семей и разводов. Некоторые молодые люди равнодушны к браку и не могут терпеть даже незначительных проблем в семье. И родители молодых людей, и общество хотят, чтобы семьи были крепкими.

В статье рассматриваются этнопедagogические материалы как средство подготовки учащихся к самостоятельной семейной жизни и воспитанию детей.

Ключевые слова: *этнопедagogические материалы, семейная жизнь, самостоятельная семейная жизнь, удачный брак, неудачный брак, подготовка к семейной жизни, воспитание детей.*

Abstract. There are thousands of successful marriages and happy families in our country. However, the number of family conflicts, failed marriages and divorces has increased recently. Some young people are indifferent to marriage and cannot tolerate even minor problems in the family. Both parents of young people and society want families to be strong.

In the article, ethnopedagogical materials are considered as a means of preparing students for independent family life and raising children.

Keywords: *ethnopedagogical materials, family life, independent family life, successful marriage, unsuccessful marriage, preparation for family life, raising children.*

Atalarımız ailəyə müqəddəs məkan, isti ocaq, ən yaxın, ən ülvə, ən əziz, doğma insanların qan qohumluqlarına əsaslanan birlik kimi baxırlar.

Tarixən Azərbaycan ailələrinin öz adət-ənənələri, qayda-qanunları, oğlan və qız tərbiyəsinin özünəməxsus üsulları meydana gəlmiş, yüz illər, əsrlər boyu həmin qayda-qanunlar, ailə adət-ənənələri qorunub saxlanmış, yaşadılmış, bu günümüzə gəlib çıxmışdır.

Azərbaycan ailələrində uşağın – uşaq, böyüyün – böyük, ağsaqqalın – ağsaqqal, qarasaqqalın – qarasaqqal, atanın – ata, ananın – ana, baba-nənənin – baba-nənə yeri olmuşdur. Çox zamanlar “Kiminlə evlənməli?”, “Kimə ərə getməli?” suallarına cavab axtarılanda valideynlər köməyə gəlmiş, öz məsləhətləri ilə övladlarına dəstək durmuşlar.

Bütün bunlar təbiidir. Gənclər bir sıra hallarda hissə qapılırlar. Böyüklər, yaşlılar zəngin həyat təcrübəsi keçdiklərindən yaxşını yamandan, düzü əyridən ayırmağı öyrənmişlər. Övladlarını xoşbəxt görmək istəyirlər.

Övlad tərbiyəsi ilə bağlı da Azərbaycan ailələrində tarixən özünəməxsus tərbiyə üsulları mövcud olmuşdur. Cavan ailələr ata-analarının tərbiyə üsullarını yadlarına salaraq onlardan faydalanmağa çalışırlar.

Gələcək ailələrin möhkəm, nikahın uğurlu, ailə münasibətlərinin səmimi, tələb olunan səviyyədə, yüksək olmasından ötrü böyüməkdə olan nəsillər müstəqil ailə həyatına, övlad tərbiyəsinə hazırlanmalıdırlar. Bəs nə zaman? Harada? Hansı şəraitdə? Kim hazırlamalıdır?

Bu suallara cavab verməyə çalışaq. Müstəqil ailə həyatına hazırlıq işləri ilk növbədə ailədə aparılmalıdır. Ailənin, ailə münasibətlərinin necə olmasını ata-analar, ər-arvad öz nümunələri, qarşılıqlı münasibətləri, davranış və rəftarları, uşaqlarla ünsiyyəti ilə nümayiş etdirirlər. Uşaqlar görür, götürürlər. Bundan başqa, ata-ana uşaqlara davranış mədəniyyəti verdişləri aşılıyır, qızlara ev işlərini, oğlanlara çöl işlərini görməyi və s. və i.a. başa salır, öyrədirlər.

Valideynlər ata-anaya, bacı-qardaşa, baba-nənəyə, əks cinsə rəğbət, məhəbbət hissləri, xeyirxahlıq, mehribanlıq, mərifət, nəvaziş və s. bu kimi keyfiyyətləri tərbiyələndirməlidirlər. Bütün bunlar gələcək ailə həyatında oğlanlara da, qızlara da lazım olacaqdır. Qarşılıqlı münasibətləri səmərəli qurmaq üçün, mehriban olmaq üçün,

bir-biri üçün yaşamaq, fəaliyyət göstərmək, bir-birinin sevincinə, kədərinə şərik olmaq üçün.

Ailədə başlanan tərbiyə işləri uşaq bağçasında, ümumtəhsil məktəblərində, kolleclərdə və nəhayət, ali təhsil müəssisələrində davam etdirilir.

Böyüməkdə olan nəsillər, tələbələri müstəqil ailə həyatına, övlad tərbiyəsinə hazırlamaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə olunur. Həmin vasitələrin arasında şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrinin – atalar sözlərinin, nağılların, bayatılarının, laylaların, nəğmələrin və s. böyük rolu vardır.

Atalarımız ailənin həmişə möhkəm olmasını istəmiş, öz sözləri, öyüd-nəsihətləri ilə ər-arvad arasında baş qaldırmış ixtilafları aradan qaldırmışlar. Lazım gəldikdə oğlan (bəy) və qız (gəlin) adamları – ağbirçəklər, ağsaqqallar görüşüb bir masa ətrafında əyləşərək olub-keçənləri araşdırmağa, tərəfləri – ər-lə arvadı yola gətirməyə çalışmışlar.

Atalarımızın sözləridir: “Ər-arvad ipəkdir, araya girən köpək”. Bu atalar sözü neci yaranıb? Atalar sözündən göründüyü kimi, kim isə, sözsöhbət yaradıb, ər-lə arvadın arasına girib, nəyi isə yalandan düzüb-qoşub, araya narazılıq salıb. İxtilafın yaranmasından da sevinib. Həqiqət, onsuz da gec-tez ortaya çıxır.

Ailə münasibətlərinin kamilliyi həm kişidən, həm də arvaddan asılıdır. Bəzi atalar sözlərində qadının kamilliyi, yaxşı keyfiyyətləri və xasiyyəti, müsbət cəhətləri (“Şən arvad həyatın şənliyidir”), digərində mənfi cəhətləri, xoşagəlməz keyfiyyətləri (“Yaman arvadın evi cəhənnəmdir”, “Yaman arvad çox danışar, danışmasa savaşar”), bəzilərdə isə, həm yaxşı və pis davranış və rəftar tərzi (“Qadın kişini vəzir də edər, rəzil də”, “Yaman arvad, tez kişini qocaldar, əsil arvad dərdlərini azaldar”) diqqət mərkəzinə gətirilir.

Ər-arvad ailə, nikah şəraitində bir-biri ilə mehriban dolanmalı, bir-birini qayğı və nəvaziş göstərməlidirlər. Bir-birini həqiqi məhəbbətlə sevən, bir-birinə inanan, bir-birinin halına yanan şəxslər arasında ixtilaflar olmur. Olsa da kiçik inciklik, öteri küsmə baş verə bilər. Əgər bir-birlərini başa düşürlərsə, bir-birinə əzab vermək istəməzlərsə, tez barışırlar. Atalarımız nahaq yerə deməmişlər: “Bir-birini sevən ər-arvad komada da xoşbəxt olar”.

Son dərəcə gözəl qənaətdir. Qadınla kişini sıx, qırılmaz tellər bir-birinə bağlayırsa, yaşadıkları daxma da, kirayənişin qaldıkları mənzil də onlara ibarət, saray kimi görünəcəkdir.

Atalarımız oğul və qız tərbiyəsi, tərbiyə işində atanın və ananın roluna, nümunəsi aid də çoxlu faydalı fikirlər demişlər. Onları yada salaq:

“Dövlət öz uşaqlarının tərbiyəsi ilə bağlı valideyndən üzərinə mühüm vəzifələr qoyur. Bu tələblər ölkəmizin Əsas Qanununda – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, “Ailə Məcəlləsi”ndə öz ifadəsini tapmışdır.

Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 14-cü maddəsində yazılmışdır: “I. Cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. II. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir. III. Valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər. IV. Uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır. V. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər. VI. Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir” (1).

“Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi”nin 49-cu maddəsinin 3-cü bəndində isə deyilir: “Uşaq öz valideynləri tərəfindən tərbiyə olunmaq, öz maraqlarının təmin olunması, hər-tərəfli inkişafı, onun ləyaqətinə hörmət olunması hüququna malikdir” (2).

Bəs atalarımız bu barədə nə demişdir. Diqqət yetirək: “Balam mənə əzizdir, tərbiyəsi özündən də əzizdir”.

Odur ki, ata-analar ailədə mənəvi və psixoloji atmosferin saflığı keşiyində durmalı, övladlarının təlim və tərbiyəsi, təhsili qayğısına qalmalıdırlar. Atalarımız təsadüfdən deməmişlər ki: “Ata-ananın canı övlada bağlı olar”. Yəni özünü övladına sərf edir. Lakin qayğının, nəvəzişin həddi olmalıdır. Hədsiz əzizləmə mənfi nəticələrə səbəb olur. Atalar sözündə deyildiyi kimi, “Ərkəsöyün böyüyən oğul avara olar”.

Və yaxud, “Qızını döyməyən, dizini döyər”. Burada söhbət tərbiyələndirmək üçün qız övladını döyərək cəzalandırmaqdan getmir. Qızın düzgün tərbiyə etməyin vacibliyindən söhbət gedir. Ataların fikrincə, yanlış tərbiyənin acı nəticələri olur. Odur ki deyilir: “Pis övlad altıncı barmaq kimidir – kəsərsən ağrıyar, kəsməzsən səni eybəcər göstərər”.

Ata da, ana da övladına nümunə göstərməlidir. Ata (ana) özü nümunəvi davranmalı, xoş ünsiyyətli olmalı, yaxşı rəftar tərzinə yiyələn-

məlidir ki, uşaq onu özünə nümunə götürsün. Atalarımız demişkən, “Böyük danışanı kiçik götürər”, “Böyük tökəni kiçik yığar”, “Uşaq gördüyün götürər, eşitdiyini deyər” və s. Düzgün olmayan tərbiyənin nəticəsi budur: “Anası gəzən ağacları balası budaq-budaq gəzər”, “Anasına bax qızını al, Qırağına bax bezini al”.

Odur ki, atalarımız uşaq, yeniyetmələrə və gənclərə məsləhət görür: “Ata-ana sözünə baxmayan xoş gün görməz”, “Böyük sözünə baxmayan, baxımsız qalar”.

Söhbətlər zamanı tələbələr (eyni zamanda şagirdlər), qeyd edilər ki, ailənin möhkəmlənməsindən ötrü ər-arvadın bir-birinə sədaqətli olması mühüm şərtidir. Vəfasızlıq, sədaqətsizlik ailəni məhvə aparır. “Kişi qeyrəti, qadın namusu” mövzusunda söhbət, müzakirə və disputlar zamanı aşağıdakı atalar sözləri diqqət mərkəzinə gətirilir: “Namus gedər dönməz geri, yoxdur onun bəlli yeri”, “Namus insanın qan bahasıdır”, “Dovşanı qamış öldürər, əri – namus”, “Papaq isti soyuq üçün deyil, namus üçündür”, “Varını itirən az şey itirər, namusunu itirən çox şey”.

Atalar uşağı evin yaraşığı hesab edərək deyir:

Bala dadı, bal dadı,
Bala adamı aldadır.
Şirini şirin olur,
Acısı da bal dadır.

Atalar sözləri ilə yanaşı bayatılarımız da böyüməkdə olan nəslin, tələbələrin müstəqil ailə həyatına və övlad tərbiyəsinə hazırlanmalarına kömək göstərir. Aşağıdakı bayatıya diqqət yetirək:

Göydə ulduz naşdı,
Kim balamın yaşdı?
Qız gözümün işığı,
Oğlan ürək başdı.

Deyənlərdən görünür ki, ümumtəhsil məktəblərində olduğu kimi ali təhsil məktəblərində də tələbələrin müstəqil ailə həyatına və övlad tərbiyəsinə hazırlanmaları məqsədi ilə etnopedaqoji materiallardan faydalanmaq məsləhətdir.

Problemin aktuallığı. Böyüməkdə olan nəslə, gəncləri müstəqil ailə həyatına və övlad tərbiyəsinə hazırlanmaları problemi həmişə olduğu kimi hazırda da aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. Tələbələrin nikah-ailə münasibətlərinə hazırlanmaları problemi diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə magistrantlar, magistrələr və doktorantlar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 2009.
2. Azərbaycan Respublikasının ailə Məcəlləsi <https://e-qanun.az/framework/46946>
3. <https://www.testbook.az/proverb/proverbtype/6/aile-haqqinda-atalar-sozleri>

Email: quliyevkamal 1@gmail.com
Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2024